

Τὴν τετάρτην ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Τήνον, εἰσηγγόμην εἰς τὴν αἴθουσαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ περάσω μίαν ἢ δύο ὥρας φυλλομετρῶν τὰ βιβλία τοῦ Κου Τελάρχου. Ἐνῷ ἔβλεπα ἀπὸ τὸ παράθυρον τὸ ἡρεπωμένον ἀπέναντι Κάστρον — τοῦ ὁποίου ἡ ἐρήμωσις ἐφαίνετο μεγαλειότερα ἔτι ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου, τοῦ φωτίζοντος τὰς γυμνάς του πλευράς — ἤκουσα ὀπισθὲν μου, ἐκ τοῦ ἀντιθέτου παραθύρου, ὕστερικὰ ἀναστενάγματα διακοπτόμενα ἀπὸ παραινετικὰς ἐπιπλήξεις. Ἀπορῶν τί ἔπαθε ἡ Ἀνουντιστά, τί διετάραξε τὴν ἡρεμον δραστηριότητά της, ἐπλησίασα εἰς τὸ πρὸς τὴν αὐτὴν παράθυρον. Κάτω ἐκεῖ μία χωρική, ἡλιοκαῆς, ρυτιδωμένη, κλαίονσα, γονατιστή, προσήλανε τὰ βλέμματα πρὸς ἄλλην γυναῖκα καθήμενην, ἐνώπιον μικρῆς τραπέζης, μὲ τὰ νῶτα πρὸς τὸ μέρος μου ἐστραμμένα. Ἡ στάσις της εἶχε τόσῃ χάριν, αἱ γραμμαὶ τῆς νεαρᾶς της μορφῆς ἐμαρτύρουν τόσῃ μεγαλοπρέπειαν. . . Τὴν μικρὰν κεφαλὴν της ἐκάλυπτε καὶ μοῦ ἔκρυπτε κάτασπρο μαντίλι, μὲ κίτρινον καὶ κόκκινον κέντημα εἰς τὰ ἄκρα.

[Ἐπειτα συνέχισα] Κατὰ τὸ ἀγγλικὸν ὑπὸ Δ. Β.

ἈΘΗΝΑΪΚΗ ἨΧΩ

Ὁ Σαίξπηρ παρίστα τὸν Ἀμλέτον λέγοντα πρὸς τὸν Πολώνιον, προκειμένου περὶ δράματος σχοινοτενοῦς :

—Θὰ τὸ στελῶμεν εἰς τὸν κουρέα μαζὺ μὲ τὴν γενειάδα σου !
νομίζων, ὅπως μέχρι τοῦδε καὶ ἡμεῖς ἐδῶ, ὅτι μόνον διὰ κούρευμα σκηνικῶν ἔργων εἶνε καλοὶ οἱ κουρεῖς. Ἀλλ' ἡ φράσις τοῦ ποιητοῦ δὲν ἔχει πλέον καμμίαν σημασίαν, ἀφότου ἤρχισαν καὶ οἱ κουρεῖς μας νὰ γράφωσι δράματα καὶ μάλιστα, ὀλιγώτερον πολλῶν ἄλλων μὲ ἀξιώσεις, ἔχοντα ἀνάγκην κουρέματος. . .

Ἦτο καὶ πρότερον γνωστὸς εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν ὁ διευθυντὴς τοῦ κουρείου Ἀψε-Σβύσε καὶ ἐκ τῶν κατὰ τῆς πιτυρίδος καὶ τῆς φαλάκρας φαρμάκων, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἐφεῦρε, καὶ ἐκ τῶν δημοτικῶν στίχων τοὺς ὁποίους κατὰ διαφόρους περιστάσεις ἐδημοσίευσεν, καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ σκηνῆς χορῶν καὶ ἀσματικῶν, ὅταν ἔλαθε μέρος εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐνδὸς ἐθνικοῦ λεγόμενου δράματος ἢ ἀλλὰ μόνον ἡ ἀνέλπιστος καὶ πρωτοφανὴς ἐπιτυχία τῆς Χάϊδως του ἀπὸ τοῦ θεάτρου τῆς Ὁμοιοφίας, ἀνέδειξε τὸν ἰδιόρρυθμον κουρέα ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς πρώτης τάξεως ἀθηναϊκὴν προσωπικότητα. Αὐτοσχέδιος λαμπροφωρία, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν μετ' ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ οἱ πολλοὶ ἀχροαταί, ὠδήγησεν ἐνθαρρυνθῶ τὸν κ. Μελισσιώτην ἀπὸ τοῦ θεάτρου εἰς τὸ κουρεῖόν του. Ὅλοι ἀνεξαίρετως αἱ ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν κρίσεις περὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ συγγραφέως ἐνθουσιάζει καὶ σοχαράς, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ κ. Πιστάλη καθυστερήσαντος, ὁ ὁποῖος, ὡς θέλει ἡ Ἀ-

κρόπολις, ἀποτελεῖ παρ' ἡμῖν τὸ ὑπατον κριτήριον τῆς δραματικῆς τέχνης. Κρίσεις, σχόλια, συζητήσεις, ἀναλύσεις, εὐφυολογίαι καὶ μεταξὺ τῶν ὀλίγων καὶ μεταξὺ τῶν πολλῶν. Ὁ τοιοῦτος ἐξερρησμός τῆς κοινῆς περιεργίας ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἔκτακτον ἐκείνην συρροὴν τοῦ κόσμου κατὰ τὴν δευτέραν ἐνδιαφέρουσαν παράστασιν, —καθ' ἣν ἡμέραν γράφω πρόκειται νὰ δοθῇ ἡ πέμπτη, —ὁμοίαν τῆς ὁποίας, κατὰ τὸ παράδοξον, ἀμφιβάλλω ἂν ἀνέγραψαν ἀκόμη τὰ θεατρικὰ μας χρονικά.

Ἐκρέμεντο οἱ θεαταὶ στοῦς τοίχους σὺν σταφύλια λέγει καὶ ὁ Ρωμῆος τοῦ κ. Σουρῆ, ὀλόκληρος σχεδὸν ἀφιερωμένος εἰς τὴν Χάϊδω ἑπαίχθη δὲ τὸ δράμα μετὰ θριαμβευτικῆς ἐπιτυχίας, κατακτήσαν τὰς συμπαθείας ἔχι μόνον τῶν ἀπλοϊκῶν συναδέλφων τοῦ κουρέως, οἱ ὁποῖοι παρίσταντο ἐν σώματι, ἀλλὰ καὶ πολλῶν τῶν καλουμένων λογίων, τῶν ὁποίων λεπτοτέρα θεωρεῖται ἡ φιλοκαλία καὶ αὐστηρότεροι αἱ ἀπαιτήσεις. Ὁ κ. Φιλοποίμην Παρκατευαλίδης ἐπὶ παραδείγματι, —διὰ νᾶναφῶ τὸν ἐνθουσιωδέστερον, —ἐθεάθη ὑπερύψηλος καὶ δακρυρροῶν κατὰ τὴν παράστασιν, συνώδευσε δὲ μετ' αὐτὴν τὸν συγγραφέα μέχρι τῆς κατοικίας του, ὅπου τοὺς φίλους περιέμενεν ἄμνους ὀδελίας, καὶ ἔφαγε καὶ ἔπιε καὶ ἐχόρευσε. . . Ἡ παραδοξότερα τῶν ἰδεῶν, ἡ ὁποία ἐπεφοίτησέ ποτε εἰς τὸν νοῦν κουρέως, νὰ γράψῃ δηλαδὴ δράμα ἀγροτικόν, ἐστέρθη ὑπὸ παραδόξῳ ἀλλὰ σημαντικῇ ἐπιτυχίᾳ. Ὅλων δὲ τῶν ἀχροατῶν τοῦ ἔγινεν τὸ εἶδωλον ὁ κουρεὺς —συγγραφεὺς— ἡθοποιὸς μὲ τὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν λιγυράν μολπὴν λαθὼν μέρος εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἔργου του, ὅσον ποτὲ δὲν ἔγινεν ἢ θὰ γίνῃ τῶν πελατῶν του, τοὺς ὁποίους πολλάκις ἐβαρύνει ἀπαγγέλλων τοὺς δραματικούς ἢ λυρικούς του στίχους μὲ τὴν ἔρρινον καὶ κωμικὴν διακεκομμένην φωνήν του, στρεβλοῦσαν τὰς λέξεις καὶ κινούσαν τὴν ἰλαρότητα καὶ κατὰ τὰς μᾶλλον παθητικὰς ἀποστροφάς.

*

Ἀξίζει μὰ τὴν ἀλήθειαν νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σήμερον τὸ περίεργον φαινόμενον. Ἐχομεν μάλιστα, ἂν θέλετε, ὑποχρέωσιν νὰ τὸ ἀναλύσωμεν καὶ νὰ τὸ ἐπεξηγήσωμεν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἐστίας, ὅσοι μὴ ἰδόντες τὴν Χάϊδω δὲν θὰ ἐσχημάτισαν βεβαίως συγκεκριμένην περὶ αὐτῆς καὶ τοῦ ποιητοῦ τῆς ἰδέαν ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ἀτασθάλων τῶν γραφέντων εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας.

Ἐκ τῶν μᾶλλον ἰσχυρῶν αἰτίων τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου ἦτο ἡ κατ' αὐτοῦ προκατάληψις. Τὸ κοινὸν ἐπήγγινε τὴν πρώτην φορὰν περίεργον, νὰ γελᾷ καὶ ν' ἀστείουθῃ μᾶλλον προσδοκῶν ἢ νὰ συγκινηθῇ. Κουρεὺς νὰ τολμήσῃ νὰ παρουσιασθῇ ὡς δραματικὸς συγγραφεὺς, αἶ, δὲν θὰ ἦτο μικρὰ ἢ ἀπέλαυσις ! Ἀλλὰ τὸ ἔργον καθεὶς ἄλλο ἐφάνη παρὰ γελῶν. Ἡ διάψευσις τῶν πρώτων ἐλπίδων καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς ἐντυπώσεως, ἡ γεννήσασα εὐθὺς τὴν ἀντίδρασιν, διέθεσε τὸ κοινὸν εὐμενέστατα, ἀπὸ τῆς παρουσίας δὲ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν σκηνὴν ὡς ἡθοποιῦ, τὰ χειροκροτήματα ἐξηκολούθησαν ραγδαίᾳ μέχρι τέλους τῆς παραστάσεως. Ἡ ἐπιτυχία ἐξησφαλίσθη. Ὁ κόσμος ἔφυγεν ἔνθους αἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν

πολλὰ καὶ καλὰ, τὸ ρεῦμα ἐσχηματίσθη. Καὶ πολὺ κατώτερον ἂν ἦτο τὸ ἔργον θὰ ἐπετύγγανε πλέον ἐκ φήμης καὶ προκαταλήψεως κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τὰς ἄλλας παραστάσεις.

Ἄλλο αἷτιον ἰσχύος ἰσχυρόν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ φύσις τοῦ ἔργου. Ὁ Ἕλλην, μεθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶνε ἀκόμη ὀλίγον κλέφτης καὶ ὀλίγον τσέλιγγας, εὐρίσκει δὲ βαθυτάτην εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἥχῳ ὅλαι αἱ ἀνιμνήσεις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, τοῦ λεγομένου ἐθνικοῦ. Τοῦ βίου τούτου ἀναπαράστασις εἶνε κατὰ τὸ φαινόμενον ἡ Χαΐδω. Ὁ ποιητὴς τῆς, ὁ ὅποιος πρὶν γίνῃ κουρεὺς ἦτο Νάκος σωστός, δὲν εἶχε μὲν βεβαίως τὴν δύναμιν ν' ἀποτυπώσῃ τὸν βίον αὐτὸν πιστῶς καὶ βαθύως, ἀλλ' ἔγνω τούλαχιστον νὰ διατηρήσῃ ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐμβλήματα τὴν φουστανέλλαν, τὰ ἄσπρα, τὸ μπουζούκι, τοὺς χορούς, τὸ κοκορέτσι, τὸ καρυσφύλλι, ὅτι ἐλληνικόν. Ὁ δὲ λαὸς καὶ ὅσοι περιορίζονται μόνον εἰς τὰς ἐπιφάνσεις, δὲν ἐδυσκολεύθησαν φυσικώτατα νὰ συγκινηθῶσι, νὰ ἐνθουσιασθῶσι, νὰ χειροκροτήσωσι καὶ νὰ κλαύσωσι. Δρᾶμα κατὰ τὴν ἀνέλιξιν τοῦ ὁποίου κλαίουσιν οἱ θεαταί, τί ἄλλο εἴμπορεῖ νὰ εἶνε παρὰ ἀριστοῦργημα; — συνεπέραναν οἱ κριτικοί.

Διὰ νὰ εἶμαι δίκαιος πρέπει ἀκόμη νὰ σημειώσω ἐδῶ ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς Χαΐδως δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν μέρει καὶ ὡς συνέπεια τῆς νωπῆς τότε ἀποτυχίας τῆς Οἰκογενείας Παράδραμνοῦ. Εἶχε γεννηθῇ λεληθότως μία παράδοξος ἀντίδρασις. Μεταξὺ τῶν οὐδετέρων ὄντων, τὰ ὅποια κατέχουσιν ὡς ἐπιτοπολὺ τὴν σκηνήν, ἔτυχεν ἐσχάτως νὰ διαγωνισθῶσι, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ δύο ὅπως δὴ ποτε διακεκριμένα: Εἷς λόγιος ἀρκετὰ πεφημισμένος καὶ εἷς κουρεὺς, ὅλως ἄγνωστος εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων. Ὁ πρῶτος ἤδη ἀπέτυχε. Νὰ ἡ ὥρα νὰ ἐπιτύχῃ ὁ δευτέρος! — εἶπεν ὁ κόσμος, καὶ ἡ ἐνδομυχὸς του σκέψις ἐγένετο ἐνδομυχὸς του εὐχῆ, τὴν ὁποίαν καὶ ἀκουσίως του ἐξήγησε νὰ μὴ διαψεύσῃ. Ἡ παρατήρησις εἶνε λεπτῶς ψυχολογικὴ καὶ ὑπόκειται εἰς βανύσους ἀντιρρήσεις· ἀλλ' ἀπευθυνόμεθα μόνον πρὸς ὅσους εἶνε ἱκανοὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀληθειάν τῆς.

Διὰ νὰ εἶμαι ὅμως ἀκόμη δικαιοτέρος πρέπει νὰ νομολογήσω ὅτι τὸ ἰσχυρότατον αἷτιον τῆς ἐπιτυχίας ἦτο αὐτὴ αὐτὴ ἡ σχετικὴ ἀξία τοῦ ἔργου. Ἡ Χαΐδω δὲν εἶνε, καθὼς εἶπον, ἔργον γελοῖον· ἀπεναντίας μάλιστα ἀποδεικνύει ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς ἔχει κἀκὴν εὐφυίαν καὶ φιλοκαλίαν καὶ γνῶσιν τῆς σκηνῆς. Ὁλ' αὐτὰ εἶνε ἀρχέγονα παρ' αὐτῷ καὶ ὑποτυπώδη, ἀλλὰ τέλος πάντων ὑπάρχουν. Οἱ στίχοι του χωλαίνουν καὶ ὡς ἐπιτοπολὺ ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν εὐκόλων, τῶν λαϊκῶν ἐκείνων ἐκφράσεων, τῶν ποιητικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦνται καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια—ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μερικοὺς ὑπερβολικοὺς νὰ εἴπωσιν ὅτι τὸ δρᾶμα τοῦ κ. Μελισσιώτη ἔγραψεν ὁ Passow καὶ ὁ Legrand. Ἄλλ' εἶνε συγκεκριμένοι οἱ στίχοι αὐτοὶ εἰς σύνολον σκηνικόν, μὲ ὑπόθεσιν, μὲ πλοκήν, μὲ δρᾶν, μὲ οἰκονομίαν, ἄνευ περιττῶν, κατὰ τρόπον τὸν ὅποιον κανεὶς δὲν ἐπερίμενεν ἀπὸ τῆς ποιητικῆς δυνάμεως ἐνὸς κουρέως καὶ... πολλῶν δραματικῶν. Τούλαχιστον ἀπὸ τὰ Λαγιαρινά, τὰς Γιαννουλᾶς,

καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ἐθνικὰ τάχα συνονθυλεύματα, ἡ ξανθὴ λυγρὴ Χαΐδω εἶνε ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα, πιστευτέα τε, ἀσυγκρίτως. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι δὲν ἔπραξα ἔγκλημα ὅταν ἐθλίψα τὴν χεῖρα τοῦ κουρέως καὶ τὸν συνεχάρην διὰ τὸ ἔργον του, ἀφ' οὗ μάλιστα μὲ εἴλκυσε περισσότερον τῆς ποιητικῆς του δεξιότητος ἡ παιδικὴ ἀγαθότης τοῦ λαμπροῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ μετριοφροσύνη, τὴν ὁποίαν πολλοὶ τῶν ἐν Μούσαις συναδέλφων του θὰ ἠυχόμεν νὰ εἶχον...

★

Ἄλλ' ἂν ὁ κ. Μελισσιώτης εἶνε ἄξιος ἐπαίνων καὶ συγχαρητηρίων, βεβαίως δὲν ἀξίζουσι ταῦτα καὶ οἱ κριτικοί του. Ἀκόμη γελοῖο μὲ τὴν σοφρότητα μεθ' ἧς ἔκριναν τὸ ἔργον του ὡς ἔργον φιλολογικόν εἰς κριτικὰ μακροσκελῆ, πλήρη ἐνθουσιασμοῦ, ἐπαίνων ἀνεπιφύλακτων καὶ τὸ χεῖριστον ἀσεδῶν ὑπανιγμών.

Ὅχι, κύριοι μου! Ἡ Χαΐδω δὲν εἶνε ὅπως ζητεῖτε νὰ μᾶς τὴν παραστήσετε. Ἄν νομίζετε ὅτι πᾶν ἔργον δυνάμενον νὰ ἐξελιχθῇ ἀπὸ σκηνῆς καὶ νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θαυμάων τῆς Ὁμοιοίας δύναται νὰ ἐγείρῃ καὶ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς δημιουργικῆς φιλολογίας, σὰς βεβαίῳ ὅτι ἀπατάσθε οἰκτῶς. Ματαίᾳ νομίζω καὶ γελοία θὰ ἦτο ἡ συζήτησις περὶ τοῦ ὅτι ἡ Τέχνη ἔχει ἄλλας ἐλως διόλου ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας, φαίνεται, οὔτε ἐννοεῖτε, οὔτε λαμβάνετε ὑπ' ὄψιν· ἀλλὰ δὲν μου λέτε, ἔτσι χάριν ἀπλῆς ἀστειότητος, τί βάθος μένει εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ τὸ ἐθνικόν, ἅμα ἀφαιρεθῶσι τὰ ἐξωτερικὰ, τὰ πατηλὰ ἐμβλήματα τοῦ ἐθνικοῦ βίου, ἡ τί τὸ ἀνθρώπινον καὶ ποιητικόν διατηροῦσι τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, ἅμα μεταφρασθῶσιν ὑπὸ τῆς λογικῆς αἰδρωσερᾶι φράσεις τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, τὰς ὁποίας ἀνταλλάσσουσιν μεμιγμένας μετ' ἁσμάτων καὶ πυροβολισμῶν; Ποῦ εὐρίσκετε τὸ πνεῦμα, τὴν περὶ τὴν τοῦ ποιητοῦ, ἡ οἰονδήποτε ὕψος, αἶρον αὐτὸν ὑπεράνω τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἡ τέχνη του ζητεῖ νὰ πινδαλματίσῃ; Καὶ ἐκτὸς λυρικῶν τιμῶν ἰδιοτήτων, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν εἰς τὸν λαϊκὸν ποιητὴν, τί τὸ ἀληθινὸν δραματικόν, ἔστω καὶ ἔχῃς καὶ ὑποτύπωμα, ἠῤῥοτα εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ εἰς τὴν ἀνέλιξιν τῆς, ἀνώτερον τῶν κοινῶν διηγήσεων καὶ μύθων, εἰς οὗς τέρπεται ὁ πολλὸς κόσμος;

Θᾶντιάζετε ἴσως ὅτι ὅλ' αὐτὰ εἶνε λόγια πρὸ τοῦ γεγονότος τῆς ἐπιτυχίας, πρὸ τῆς αἰσθητῆς ἐπιδοκιμασίας ἧς ἔτυχεν γενικῶς τὸ ἔργον τοῦ κ. Μελισσιώτη. Σὰς ἀπαντῶ ὅτι δὲν εἶνε ἡ πρώτη φορά, ἀπεναντίας εἶνε κοινότατον τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ ἔργα ἄνευ οἰαδήποτε φιλολογικῆς ἀξίας κατέκτησαν τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ λαοῦ. Ἄν δὲ πάλιν ἐπιφέρετε ὅτι μεταξὺ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τὸν ὅποιον τάχα περιφρονῶ, ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ καλοενδυμένοι, θωρούμενοι κοινῶς ὡς φιλόκαλοι καὶ ἀνεπτυγμένοι μονοῦ ἄλλὰ καὶ κριτικοί, θάπαντῇσω μετὰ τοῦ ἡμετέρου Λατκαράτου ὅτι λαὸν δὲν ὀνομάζω ἐγὼ μόνον τοὺς φοροῦντας σκούφιν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκονται συχνότατα καὶ ἀληθεῖς ἄνθρωποι, ἀλλὰ ὅλους ἐκεῖνους οἱ ὅποιοι «εἶτε ἀποκάτω ἀπὸ σκούφιν, εἶτε ἀποκάτω ἀπὸ καπέλο κρύβουν λίγα μυαλὰ καὶ πολλὰς πρόκληψες».